
Az abszolút bíró kizárási okok néhány jelentősebb aspektusa

Csizmadiáné Pethő Tímea*

Tanulmányomban az abszolút bíró kizárási okokat vizsgálom a büntetőeljárásról szóló törvény alapján. Foglalkozom azzal az esetkörrel is, amikor egy volt bíró (ügyész) jár el védőként a büntetőperben, és ehhez kapcsolódóan áttekintem ennek hatályos szabályozását az Alkotmánybíróság gyakorlatának tükrében. Egyebekben kitérek a kizárt bíró által felvett bizonyítás felhasználhatóságának kérdésére, mely kapcsán a védelem gyakran emel kifogást.

Kulcsszavak: bíró kizárás, abszolút okok, volt bíró, Alkotmánybíróság

Some of the more important aspects of the absolute judicial disqualification grounds

In my study, I examine the absolute reasons for the judge's disqualification based on the criminal procedure law. I will also deal with the case where a former judge (prosecutor) acts as a defense attorney in a criminal trial, and in connection with this, I will also review the effective regulation of this in the light of the practice of the Constitutional Court. I will also address the issue of the usability of the evidence taken by the disqualified judge, in connection with which the defense often raises objections.

Keywords: judge disqualification, absolute reasons, former judge, Constitutional Court

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.4.2108>

1. Bevezető gondolatok

Tanulmányomban dogmatikai oldalról kívánom megvizsgálni az abszolút bíró kizárási okokat a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) tükrében. A hatályos jog normaszövegének áttekintése után két sajátos esetkörrel foglalkozom. Az első a téma inverzeként is megjelölhető, azaz amikor egy korábban bíró (ügyész) jár el védőként büntetőperben, mely kapcsán áttekintem az ügyvállalási korlát jelenlegi szabályozását is az Alkotmánybíróság gyakorlata tükrében. Arra a jogalkalmazói körben visszatérő kérdésre keresem ugyanis a választ, hogy egy volt bíró meddig, milyen illetékességi területen járhat el védőként a bírói szolgálati jogviszonya megszűnését követően, illetve, hogy elégséges-e a jelenlegi — megengedőnek tekinthető — szabályozás. Egyebekben pedig felteszem a kérdést, hogy a kizárt bíró által felvett bizonyítás anyaga

* Bíró, Debreceni Törvényszék; PhD-hallgató, Debreceni Egyetem, Marton Géza Állam-és Jogtudományi Doktori Iskola.

felhasználható-e, mely — a védői hivatkozások szerint is — nem is olyan egyértelmű azzal együtt, hogy a Kúria annak nem látja akadályát.

A dogmatika a joggyakorlat és a jogirodalom közös terméke, amitől a jogalkotó sem függetlenítheti magát. Ez nem azt jelenti, hogy csak egyféle dogmatikai rendszer lenne, hiszen a jogirodalomban egyidejűleg egymástól eltérő dogmatikai struktúrákat is találhatunk. Az ítélező bíró sem alkalmazhat valamely dogmatikai rendszert anélkül, hogy az azt közvetítő jogirodalmat ne ismerné.¹ A jogirodalom hatása lehet közvetlen, amikor a jogalkotás nyúl a szakirodalmi véleményekhez, de arra is láthatunk példát, hogy először a bírói gyakorlat veszi át a jogtudomány megoldásait vagy fogalmait és azok a joggyakorlat közvetítésével kerülnek utólag a pozitív jogba. A jogirodalom és a joggyakorlat közötti kapcsolat arra figyelmeztet, hogy a jogtudomány sosem lehet öncélú, annak végső célja minden esetben a társadalmi viszonyok szabályozásához, megértéséhez kapcsolódik.²

A bíró számára egy rászignált ügyben az első és legfontosabb kérdés az, hogy eljárhat-e az adott ügyben. Eljárásának van-e bármilyen akadály? A gyakorlatban sokszor nem is olyan egyszerű kérdés ez, hiszen az nem pusztán a bíró szubjektív döntésén alapul. A pártatlanságba vetett közbizalom látszatának őrzése ugyanilyen súllyal esik latba. Erre időről időre emlékezteti is a bírói kart egy-egy sajtónyilvánosságot kapott ügy, ahol megkérdőjelezik az eljáró tanács elfogulatlanságát, személyi összefüggéseket is feltárva.³

A jogkereső állampolgárok számos esetben kifogásolják a bírósági szervezeten belüli hozzátartozói viszonyokat is, mely gyakran elfogultsági kifogás tárgya, különösen az eljáró bíró, az eljáró bíróság és a bírósági vezetők közötti — feltételezett — alá-és fölérendeltségi viszonyra tekintettel. A felsőbb bíróságok gyakorlata egyértelmű, a Kúria is kimondta, hogy sem egy kollégiumvezető, sem a bíróság elnöke nem felettese az ítélező bírónak az ítélezési tevékenysége során.⁴

A bíró kizárására vonatkozó szabályozás az elfogulatlanság biztosítója.⁵ Az Alaptörvénynek az Alapvetés R) cikkének (1)-(2) bekezdése szerint: az Alaptörvény Magyarország jogrendszerének alapja. Az Alaptörvény és a jogszabályok mindenkire kötelezőek. A Szabadság és felelősség című részben a 28.cikk (1) bekezdése értelmében mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt vádat vagy valamely perben a jogait és kötelességeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, észszerű határidőn belül bírálja el. Az Alaptörvény Állam című részében „A bíróságok” fejezet 26. cikk (1) bekezdése szerint a bírók függetlenek, csak a törvénynek vannak alárendelve, ítélezési

¹ Elek Balázs: A jogirodalom által közvetített jogtudomány és a büntető ítélezés. Bódig Máttyás-Zódi Zsolt(szerk.): A jogtudomány helye, szerepe és haszna; tudomány módszertani és tudományelméleti írások, MTA Jogtudományi Intézet- Opten Informatikai Kft. Budapest,2016, 154.o.

² Uo.176-177.o.

³ Csizmadiáné Pethő Tímea: A bíró kizárásának szabályai az új büntetőeljárásról szóló törvény tükrében.Jura.26.évf.2020/4.sz.104-105.o.

⁴ Uo.104-105.

⁵ Büntetőeljárás jog I-II. Kommentár a gyakorlat számára. Márki Zoltán: A bíró kizárásának okai. Szerkesztő: Belegi József, Hvgorac Lap-és Könyvkiadó Kft.Budapest,2018. 61.o.

tevékenységükben nem utasíthatóak. A bírókat tisztségükből csak sarkalatos törvényben meghatározott okból és eljárás keretében lehet elmozdítani.⁶

2. A bíró kizárásának esetei — az abszolút kizárási okok a Be-ben

A Be-ben taxatív felsorolt abszolút és relatív kizárási okokat szorosan kell értelmezni. Az objektív kizárási okok esetében [Be. 14. § (1) bekezdés a) -d) pont, (3) bekezdés a)-e) pont] és ha a bíró önmagával szemben elfogultságot jelentett be [17/2001. (VI.1.) AB határozat 1., pontja] —megdönthetetlen törvényi vélelem szól az elfogultság mellett. Mérlegelést nem igényel, önmagában az annak alapjául szolgáló tény fennállása vizsgálandó.⁷

Objektív kizárási okok tehát a (3) bekezdésben foglaltak is: a bíró korábbi eljárásának az eljárás más szakaszában való ismételt eljárására vonatkozó kizárási okok, ugyanazon bírónak az eljárás különböző szakaszaiban való részvételét szabályozza. Fontos, hogy önmagában nem kizárási ok, ha a bíró a sérelmére a büntetőeljárásban résztvevő személy által az eljárása alatt, illetve emiatt elkövetett bűncselekmény miatt feljelentést tett. Kizárási okokat kizárólag az adott ügyben eljáró bíróval szemben lehet bejelenteni.⁸ Intézményes kizárás nincs. Ez jelentős újítás a korábbi szabályozáshoz képest. A legkevésbé sem volt ugyanis példa nélküli, hogy az eljárás elhúzása céljából az egész bírósággal vagy egy megye, régió valamennyi bíróságával szemben került sor elfogultság bejelentésére. A bíróság egészére tett bejelentés nem érvényes. Az ilyen nem indokolt bejelentés érdemi indokolás nélkül elutasítható [Be. 15. § (5) bekezdés]. Ez áll összhangban a Kúria 3/2021(V.13.) BK véleményében foglaltakkal is. Az egyszerűsített felülvizsgálati eljárások kiemelésre kerültek a rendkívüli jogorvoslati eljárásokra irányadó speciális kizárási okok hatálya alól.

A bejelentő személyének distinkciója alapvető jelentőségű, minthogy a bírói mérlegelés egyik fundamentuma a bíró azon joga, hogy nyilatkozhasson elfogulatlanságáról, illetve az is, hogy azt bejelenthesse. Utóbbi esetben a bíróság elnöke köteles gondoskodni más bíró kijelöléséről.⁹ A Be.16. § (2) bekezdése értelmében erre akkor is sor kerül, ha a bíró a más által bejelentett kizárási ok fennálltát elismeri. Egyszerűsödött a kizárás iránti bejelentés megtételére jogosultak szabályozása, a sértett mellett a magánfél, a magánvádló felsorolása elmarad, ugyanakkor kibővül a jogosulti kör a vagyoni érdekelttel. A relatív kizárási ok tárgyalás megkezdése utáni bejelentésére a korábbi szabályozáshoz képest már objektív, 3 napos határidő áll rendelkezésre. A kizárás iránti bejelentést minden esetben indokolni és a kizárási ok fennállását valószínűsíteni kell tekintet nélkül arra, hogy mely jogosult jelentette be a kizárási okot. Az általánosság szintjén maradó

⁶ Alaptörvény Alapvetés R) cikk (1)-(2) bekezdése, Szabadság és felelősség rész 28.cikk (1) bekezdése, Állam című rész „A bíróságok” fejezet 26.cikk (1) bekezdése

⁷ Büntetőeljárás jog I-II.i.m.61.o.

⁸ Új Jogtár. A 2017.évi XC. törvény 14. §- hoz fűzött indokolás

⁹ Karácsony Dávid: Ki van zárva! Az alkotmányos büntetőeljárás az 1973-as Be. kizárási szabályai alapján. Közjogi Tükör.1.sz. 2019,43.o.

bejelentés nem elégséges. Érdemi indokolás nélküli elutasításnak van helye, ha az elfogultságról való tudomás szerzés idejét a bejelentő nem valószínűsíti, valamint, ha nem indokolja.¹⁰

A kizárás elintézésének két módja van továbbra is: az igazgatási út és a bíróság eljárása. A törvény értelmében a kizárásra irányuló nyilvánvalóan alaptalan bejelentés érdemi indokolás nélkül elutasítható és a bejelentés előterjesztője rendbírsággal sújtható.¹¹ Kizárás tárgyában a Be. 18. § (4) bekezdése értelmében a bíróság soron kívül határoz, ami adott esetben azonnali döntéshozatalt is indokoltta tehet.

Egyebekben fontos, hogy a kizárást kimondó, vagy azt megtagadó határozat ellen sincs helye fellebbezésnek, azt az ügydöntő határozattal szemben bejelentett fellebbezésben lehet sérelmezni.

Az 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: régi Be.) hatálya idején született a 25/2013. (X.04.) AB határozat, mely értelmében alkotmányos követelmény, hogy a régi Be. 416. § (1) bekezdés c) pontjában [mely a Be. 649. § (2) bekezdés d) pontjának felel meg] meghatározott felülvizsgálati eljárást megalapozhatja az elfogultsági okra alapított felülvizsgálati indítvány. E szerint tehát az ügydöntő határozat jogerőre emelkedését követően felvetett elfogultsági kifogás felülvizsgálati okot eredményezhet.¹² Figyelemre méltó, hogy Kovács Csaba már a régi Be. kapcsán is kifejtette, hogy a büntetőeljárás jogerős befejezését követően az időkorlát nélkül bejelenthető elfogultsági kifogás — felülvizsgálati eljárás lefolytatása céljából történő — befogadása lehet a visszaélésszerű joggyakorlás melegágya, ami jogbizonytalansághoz vezethet.¹³

Az Alkotmánybíróság is számos döntésében visszatérően foglalkozott a bírák kizárásának kérdésével. Több alkalommal hangsúlyozta, hogy a bírói hatalmi ág kitüntetett helyet foglal el az államszervezetben, s az is következetes álláspontja, hogy a bírói függetlenségből eredő minden külső befolyástól mentes bírói ítélezés feltétel nélküli követelmény, és lényegében abszolút alkotmányos védelem alatt áll.¹⁴

Bár hatályba lépett a Be., azonban változatlanul irányadó a 21/2016. (XI.30.) AB határozat és a 34/2013. (XI.22.) AB határozat is. A Be. ezen Alkotmánybírósági határozatokkal összhangban áll.

A 34/2013. (XI.22) AB határozat alkotmányos követelményként fogalmazta meg, hogy a határozat kihirdetését követően indult büntetőeljárásokban a letartóztatás egy éven túli meghosszabbítására, valamint az ideiglenes kényszergyógykezelés felülvizsgálatára irányuló eljárást lefolytató törvényszéki egyesbíró egy tekintet alá esik a nyomozási bíróval, a bíróság további eljárásából ki van zárva a régi Be. 21. §

¹⁰ Új jogtár i.m.15 §-hoz fűzött indokolás

¹¹ Új jogtár i.m.18 §-hoz fűzött indokolás

¹² 25/2013. (X.04.) AB határozat

¹³ Kovács Csaba: A bíró kizárásának néhány kérdése=A munkát nem lehet eltitkolni: tiszteletkötet Tremmel Flórián professor emeritus 75.születésnapjára. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar, 2016,56-57.o.

¹⁴ Czine Ágnes: Tükörkép a bírói függetlenségről és pártatlanságról az Alkotmánybíróság gyakorlatában. Alkotmánybírósági Szemle 2.szám 2018,4.o.

(3) bekezdés a) pontja alapján.¹⁵ Az AB határozat alapját képező ügyben eljáró bíróságok a nyelvtani értelmezés szerint vizsgálták a régi Be. idevágó rendelkezését és arra hivatkoztak, hogy a törvényszéki egyesbíró nem nyomozási bíró. Nem tartották a bírói pártatlansággal ellentétesnek azt, hogy olyan előzetes ügyismerettel rendelkező bírók járnak el az ítélező tanács tagjaként, akik az eljárás korábbi szakaszában a terhelt bűnösségének kérdésében a letartóztatás tárgyában meghozott döntésükkel már szükségszerűen állást foglaltak. Ezzel pedig figyelmen kívül hagyták azt, hogy az EJEB és az Alkotmánybíróság által alkalmazott kettős teszt objektív része alapján a pártatlanság sérelmét jelenti, ha olyan bíró ítélezik az ügyben, aki a vádemelés előtt a gyanú megalapozottságát illetően a bizonyítékokról előzetesen állást foglalt, vagy a büntető ügyre vonatkozó olyan adatokat ismert meg, amelyeket a tárgyalás során nem használtak fel bizonyítékként.¹⁶

A 21/2016. (XI.30.) AB határozat pedig arra mutatott rá, hogy a régi Be. 21. § (3) bekezdés a) pontjának alkalmazásakor alkotmányos követelmény, hogy a büntetőügy további elintézésében ne vegyen részt olyan bíró, aki az eljárás bármely korábbi szakaszában, így akár a nyomozás során bíróként járt el. A döntés időzített bombaként robbant a jogalkalmazói körökben. Az Alkotmánybíróság a fair trial elemei közül a bíróság pártatlanságát helyezte vizsgálatának fókuszába. Objektív alapon el kell kerülni minden olyan látszatot, mely kétséget ébreszt az eljáró bíró pártatlanságát illetően. Ezen alkotmányos követelménynek pedig az eljárás jogban a kizárási szabályok szereznek érvényt. Az Alkotmánybíróság a határozatával megmutatta, hogy a bírói döntések alkotmányos szempontú alapjogi felülvizsgálata szerves módon kapcsolja be az Alkotmánybíróságot a mindennapi jogéletbe. Az időbeli támpont hiánya kezdetben bizonytalansági faktort szült.¹⁷ Azonban a régi Be. fentiekkel összhangban módosításra került, melyet a Be. is átvett, ugyanis a 14. § (3) bekezdés a) pontja szerint a vádemelést követően a bíróság további eljárásából ki van zárva, aki az ügyben a vádemelés előtt nyomozási bíróként, vagy a nyomozási bíró határozata elleni fellebbezés tárgyában eljár. Ez sokszor komoly munkaszervezési feladatot jelent a másodfokú tanácsokban, különösen a törvénykezési szünet alatti ügyeleti időszakban vagy kis létszámú törvényszékeken. Újonnan érkezett ügyekben alaposan utána kell nézni, hogy a másodfokú tanács járt-e el, bírált-e felül nyomozati szakban keletkezett határozatot az ügyben. Minthogy az ügyérkezés jelentős, a bírótól nem várható el, hogy minden korábbi ügyére emlékezzen, azaz hogy nyomozati szakban hozott-e korábban az ügyben döntést, így a lajstrom programban ennek mindig utána kell nézni.¹⁸ Éppen ezért az mutatkozik célszerűnek, ha a kényszerintézkedések felülvizsgálata tárgyában eljáró másodfokú tanács egy adott ügyben lehetőség szerint mindig azonos, így később az ítélet felülbírálata kapcsán nem merülhet fel, hogy nincs olyan másodfokú tanács, amely eljárhatna, mivel mindenki kizárt. Megjegyzendő, hogy a letartóztatás egy

¹⁵ 21/2016. (XI.30.) AB határozat, 34/2013. (XI.22.) AB határozat

¹⁶ Szabó Krisztián: Egy évtized a letartóztatás történetéből. Magyar Jog 2022.4.szám 226.o.

¹⁷ Csomós Tamás: Össztűz alatt a bíró kizárására vonatkozó szabályok: egy alkotmánybírósági döntés nyomán. Ügyvédek Lapja.56.évf.2017/2.sz.9-11.o.

¹⁸ Ficsór Gabriella: A bíró kizárásának gyakorlati tapasztalatai. Büntetőjogi Szemle 2017/2.sz.74.o.

éven túli meghosszabbítása már nem törvényszéki egyesbíró hatáskörébe tartozik, arról is nyomozási bíró dönt.

A nyomozási bíró Magyarországon a német büntető perrendtartásból átvett jogintézmény. Fő funkciója az eljárási garanciák biztosítása a nyomozási szakaszban. A nyomozási bíró nem lehet tekintettel nyomozástaktikai megfontolásokra, mert az sérti a funkciómegosztás elvét, ütközik a bírói pártatlanság elvével, és nem felel meg az objektív tesztnek. Ezt az Alkotmánybíróság a 166/2011.(XII.20.) AB határozatában egyértelműen kimondta a régi Be. 209. § (1) bekezdése kapcsán. Ugyanakkor az kétségtelenül figyelemre méltó, hogy a Be. 277. § (4) bekezdés b) pontja szerint a letartóztatás elrendelésekor (hosszabbításakor és fenntartásakor is) a nyomozási bírónak figyelemmel kell lennie a nyomozás állására és érdekeire.¹⁹ A bírói gyakorlat tükrében azonban kijelenthető, hogy ez a legkevésbé sem a régi Be. 209. § (1) bekezdése szerinti nyomozástaktikai megfontolásokat takarja, mely a gyanúsított és védő korlátozott tény, adat, bizonyíték megismerési jogát takarta. A nyomozás állására vonatkozó körülményre hivatkozás leginkább akkor jellemző álláspontom szerint, ha például a nyomozás még olyan -kezdeti- stádiumban van, hogy a szökés, elrejtőzés vagy éppen a bűnismétlés veszélye, a bizonyítékok megsemmisítésének veszélye okán ahhoz fűződik nyomós érdek, hogy a terhelt letartóztatásba kerüljön, vagy az meg legyen hosszabbítva. A nyomozás érdekét pedig szolgálhatja például az, hogy egy magyarországi tartózkodási hellyel nem rendelkező, ellenben külföldön életvitelszerűen lakó terhelt, akivel szemben a szökés, elrejtőzés, vagy éppen a bizonyítási eljárás befolyásolásának veszélye, illetve a bűnismétlés veszélye fennáll, Magyarországon letartóztatásban legyen, a nyomozó hatóság számára legyen elérhető, természetesen a szükségesség, arányosság elvére is figyelemmel. Számtalan példát lehetne még felhozni, de a bírói gyakorlat tükrében egyik sem a régi Be. szerinti nyomozástaktikai megfontolásokat takarja. Véleményem szerint a Be. 277. § (4) bekezdés b) pontja nem alkalmas arra, hogy „árnyat vessen” a nyomozási bíró pártatlanságára, mint a régi Be. megsemmisített rendelkezése. Mindezt a bírói gyakorlat tükrében jelentem ki, azzal együtt, hogy tartalmilag nagyon hasonló fogalmakkal állunk szemben a „nyomozástaktikai szempontok” és a „nyomozás érdekei” kapcsán. Azt viszont nem gondolom, hogy olyan mértékben homályos lenne a Be. fent jelzett szövegrésze, hogy az felvethetné ez esetben is az Alaptörvény sérelmét.

2.1. A bíró (abszolút) kizárásának szabályai az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélezési gyakorlata tükrében. Az Emberi Jogok Európai Bírósága (továbbiakban: EJEB) is számos döntésében visszatérően foglalkozott a bírák kizárásának kérdésével.

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye (Egyezmény) 6. cikkének (1) bekezdése szerint többek között mindenkinek joga van arra, hogy ügyét független és pártatlan bíróság tárgyalja. A Panyik Tibor Magyarország elleni ügyében a Bíróság kifejtette: a pártatlanság általában az előítélet, vagy elfogultság hiányát jelenti és annak léte vagy hiánya különféle módokon vizsgálható. Az EJEB megkülönbözteti a szubjektív megközelítést, amely arra törekszik, hogy egy adott ügyben egy adott bíró személyes

¹⁹ Szabó i.m.225-226.o.

meggyőződéséről, vagy érdekéről megbizonyosodjanak és az objektív megközelítést, azaz annak megállapítását, hogy elegendő biztosítékot kínált-e fel e tekintetben bármiféle törvényes kétely kizárására. A szubjektív vizsgálat alkalmazása során a bíróság állandó ítélkezési gyakorlata szerint a bíró személyes pártatlanságát vélelmezni kell mindaddig, amíg nincs bizonyíték az ellenkezőjére, pl. a bíró már mutatott-e ellenséges érzületet, vagy rossz akaratot, vagy személyes okokból magára osztatott-e egy ügyet. Olykor nehéz lehet beszerezni az elfogulatlanság vélelmét cáfoló bizonyítékokat. Az EJEB elismeri a 6. cikk megsértésének a szubjektív elfogultság figyelembevételével történő megállapítása nehézségeit és emiatt a pártatlanság kérdését felvető esetek túlnyomó többségében az objektív vizsgálatra összpontosított. Nincs azonban éles választóvonal a kettő között, mivel egy bíró magatartása nemcsak egy külső szemlélő szempontjából objektíve támaszthat aggályokat a pártatlanság tekintetében (objektív teszt), de felveti az ő személyes meggyőződésének kérdését (szubjektív teszt) is.²⁰

A Panyik kontra Magyarország ügy a hazai joggyakorlat szempontjából azért bír relevanciával, mert számos esetben előfordul, hogy a bírák részéről az adott bíróságon működő ügyvéddel fennálló munkakapcsolat okán kerül sor elfogultság bejelentésére. Ráadásul úgy, hogy a bírónak már korábbi nyilatkozata is rendelkezésre áll e körben. Az EJEB a Panyik kontra Magyarország ügyében kifejtette, hogy a bíró személyes pártatlanságát vélelmezni kell és a szubjektív tesztnek megfelel, ha eltekintve a másik ügyben tett korábbi nyilatkozatától, amely szerint elfogult, nem volt semmilyen különös jele, vagy cselekedete, ami az elfogultságára utalt volna. Azonban vizsgálni kell azt is, hogy az objektív vizsgálat alapján a pártatlanság látszata is megállapítható-e és a konkrét ügyben erre nemleges választ adott az EJEB, mert bár a bíróság megítélése szerint a bíró és az érintett bíróságon működő ügyvéd közötti munkakapcsolat meglelte nem vonja maga után szükségképpen a pártatlanság hiányát az előbbi részéről, a döntő tényező a konkrét ügyben az volt, hogy a bíró korábban pusztán ezen az alapon kérte a kizárását, ami még akkor is fennállt, amikor később részt vett az ügyfél ügyének másodfokú elbírálásában.²¹

A rendes bíróságok gyakorlatára vonatkozóan megállapítható, hogy a strasbourgi esetjog egyre inkább visszatükröződik a bíróságok ítéleteiben és a felsőbb bíróságok útmutatásaiban.²²

Az IH 2014.53 számú döntés jelentős, melyet szem előtt kell tartani: „Nem fogadható el a törvényszék indokolása, hogy az EJEB által hozott határozatokra csak annyiban lehet hivatkozni és azok annyiban alkalmazandóak, amennyiben a Be. normaszövegében is megjelennek. Éppen az alapjogokkal kapcsolatosan kell különös gonddal ügyelni a strasbourgi joggyakorlat dinamikus jogértelmezésére, arra, hogy

²⁰ Panyik Tibor Magyarország elleni ügy (12748/2006. számú ügy)

²¹ Uo.12748/2006. számú ügy

²² Uitz Renáta: Nemzetközi emberi jogok és a magyar jogrend IN Jakab András – Gajdusчек György (szerk.): A magyar jogrendszer állapota MTA TK JTI Budapest, 2016. 200

az egyes marasztaló határozatokból a megfelelő jogkövetkeztetést a joggyakorlat is levonja.”²³

A bírák kizárásával kapcsolatos strasbourgi esetjog köréből kiemelendő még, hogy önmagában az a tény, hogy egy bíróság korábban más szempontok alapján már foglalkozott valakinek az ügyével, ez az utóbb vizsgált ügyben nem kérdőjelezi meg a pártatlanságát.²⁴

A Sainte-Marie v. France ügyben az EJEB rámutatott, hogy önmagában az sem kérdőjelezi meg a bíróság pártatlanságát, ha egyazon bíróságon ugyanazok a bírák tárgyalják az érintett két különböző ügyét. Már-már szállóigeként idézik a bíróság azon megállapítását, mely szerint „nem elég igazságot szolgáltatni, annak látszatát is meg kell őrizni.” Azaz a jogszabály alkotásnál és az igazságszolgáltatás működése során is el kell kerülni minden olyan helyzetet, amely jogos kétséget kelthet az eljáró bíró pártatlansága tekintetében.²⁵

3. Korábban bíróként dolgozó ügyvéd eljárása az ügyvédekről szóló törvény szerint

A bíró kizárására vonatkozó szabályok körében — annak inverzeként — talán nem haszontalan tárgyalni azt az estkört, amikor egy volt bíró védőként jár el. A Be. a bíró kizárására vonatkozó szabályoktól eltérő, külön fejezetben taglalja a védő kizárására vonatkozó joganyagot. A 43. § (1) bekezdés b) pontja szerint nem lehet védő, aki az ügyben bíróként, ügyészként, vagy a nyomozóhatóság tagjaként jár vagy járt el, valamint ezek hozzátartozója.

Nem példa nélküli, hogy bíró, ügyész kilépve a bíróság, ügyészség szervezeti kötelékéből ügyvédként — védőként folytatja tovább jogászai pályáját. Azt hiszem, hogy nem igényel különösebb magyarázatot az, hogy az ilyen szakemberek hatalmas, széleskörű tudással vannak felvértezve. Helyzetük sajátos, mert azon túl, hogy magas szakmai tudással rendelkeznek, kiterjedt kapcsolati hálóval is bírnak. Ez a kapcsolati háló egy volt bíró esetében az igazságszolgáltatás széles szegmensét fogja át. Nem véletlen talán, hogy a vádlottak előszeretettel hatalmazzák meg védőként a volt bíró kollégákat, bízva büntető ügyük lehető legkedvezőbb elbírálásában. De vajon honnan ered ez a bizalom, bizakodás? Mire vezethető vissza? Van-e alapja annak, hogy egy volt bíró hatékonyabban, eredményesebben tud védeni egy vádlottat? Miben bízik ilyenkor az ügyfél? A volt bíró — jelenleg védő — kapcsolati hálójában bizakodik, vagy a magas szakmai tudásában? Azt hiszem mindkettőben. Azonban a bírói szervezetre nézve az utóbbi kedvező, az előbbi a legkevésbé sem.

²³ Debreceni Ítéletőktábla Bnyf.II.169/2014/2. Erről részletesen lásd dr. Szabó Krisztián: Az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélezési gyakorlatának hatása a magyar büntetőeljárás törvényre Pro Futuro 2017/1. szám 129.o.

²⁴ ETTL and OTHERS Judgement of 23 April 1987., Series A no. 117. Erről bővebben Nagy Anita: Az emberi jogok és a büntetőeljárás kapcsolata I. rész Sectio Juridica et Politica, Miskolc, Tomus XXVIII. 2010. pp.341-369.

²⁵ Nagy i.m. 356. o. Delcourt v. Belgium 2689/65. számú ügy Judgement of 17 January 1970.

Ha egyesek szerint léteznek apokrif letartóztatási okok, akkor vajon léteznek-e apokrif védő választási okok, különösen a korábban bíróként dolgozó védők vonatkozásában? Véleményem szerint egészen bizonyosan. Adódik azonban a kérdés, hogy a bírók elfogulatlanságára, pártatlanságára vonatkozó szigorú szabályok csak a bíró szolgálati jogviszonya fennállása alatt kell, hogy érvényesüljenek vagy még több évvel a szolgálati jogviszonyuk megszűnése után is be kell határolniuk egy volt bíró, immáron ügyvéd tevékenységét.

Felmerül a kérdés, hogy egy volt bíró meddig, milyen illetékességi területen járhat el védőként a bírói szolgálati jogviszonya megszűnését követően, illetve, hogy elégséges-e a jelenlegi, talán megengedő szabályozás?

A korábban bíróként dolgozó ügyvéd védőként védelem érdekében érdeket szem előtt tartva minden eszközzel az ő felmentésére, illetve büntetőjogi felelőssége megállapítása esetén a lehető legkedvezőbb joghátrány elérésére törekszik. Ráadásul teszi ezt úgy, hogy esetenként csak hetek telnek el a bírói jogviszonya megszűnése és az ügyvédi tevékenysége megkezdése között. Az eljárás szereplői minden valószínűség szerint tisztában vannak azzal, hogy ő korábban bíróként dolgozott. Vajon felmerül-e a jogkereső közönségben, hogy a vádlott ügyében döntő bíró tud-e elfogulatlanul ítélni egy olyan ügyben, melyben egy volt kollégája képviseli a terheltet? Vajon tűnhet-e egy kívülálló állampolgár szemében elfogulatlanul, pártatlannak a bíróság, ha egy volt bíró védelem ügyében kell döntenie? Nem vetül-e árnyék az eljáró bíró elfogulatlanságára azért, mert egyes eljárási szereplők azt gondolhatják, hogy biztosan helyzeti előnnyel indul az a terhelt a büntetőeljárásban, akit egy volt bíró véd. És vajon hány évnek kell eltelnie, hogy ezek a kérdések már ne merülhessenek fel? Lehet-e a jelenleginél szigorúbb szabályokkal ezt a helyzetet kezelni?

Czine Ágnes szerint a bírói hatalom intézményi, valamint személyi függetlensége az igazságszolgáltatási tevékenység függetlenségének, és a tisztességes bírósági eljárásoknak az alkotmányos biztosítója. Arra nyújt garanciát, hogy az egyedi jogvitákban eljáró bíró kizárólag a jogszabályok alapján, és a belső meggyőződése szerint, minden, akár a bírói szervezeten kívülről, akár azon belülről érkező meg nem engedett befolyástól mentesen hozhasson döntést. Kizárólag egy független bíróság képes az egyedi ügyekben pártatlanul eljárni. A függetlenség követelményéhez képest a pártatlanság az ügyben eljáró bíróval szemben egyfelől azt az elvárást fogalmazza meg, hogy a megítélendő ügy tekintetében ne rendelkezék előítéletekkel, másfelől pedig az ügyben szereplő egyik fél javára, avagy hátrányára se legyen elfogult.²⁶

Az előzőekben felvetett kérdésekre adott válaszok kapcsán ez lehet a kiindulási alap. Ugyanakkor nem mellőzhető arra is tekintettel lenni, hogy nagyon nem közömbös, hogy milyen kép alakul ki a bírói karról a társadalom szemében. Tudjuk, hogy a bírónak nem csak elfogulatlanul, pártatlannak kell lennie, de annak is kell látszania. Fontos, hogy még a gyanú árnyéka se vetüljön rá, fel se merülhessen, hogy nem elfogulatlanul ítélnék. Egy bíró nem választhatja meg, hogy milyen védői karral dolgozik, így, ha egy volt bíró védőként feltűnik egy büntető ügyben, akkor ezt

²⁶ Czine i.m.2.o.

az eljáró bíró csak tudomásul veheti — ha az ügyvállalási korlát törvényi határideje már eltelt. Ő viseli azonban az ezzel járó terhet, hiszen rögtön felmerülhetnek akár a vádlott társak részéről is a fenti kérdések, hogy vajon kedvezőbb helyzetben van-e a volt bíró védené az ügyben. A válasz nyilván egyértelműen nem, azonban nem elég, hogy ezt az eljáró bíró tudja, ezt a társadalom számára is láttatni kell. Így azt gondolom, hogy azon az illetékességi területen, ahol egy bíró korábban eljárta, a későbbi védői tevékenysége kapcsán szigorúbb szabályoknak kell érvényesülnie. Nyilván vannak olyan esetek is, amikor az ügyvállalási korlátot már nem a jognak, a jogalkotónak kell rendeznie, minthogy az már leginkább etikai kérdés egy volt bíró esetében.

Az ügyvédekről szóló 2017. évi LXXVIII. törvény (a továbbiakban Üttv.) 20. § (2) bekezdés a) pontja szerint az ügyvédi tevékenység gyakorlója nem vállalhatja ügyvédi tevékenység végzését olyan ügyben, amelyben korábban eljárta közhatalmi hatáskör gyakorlásával közvetlenül összefüggő feladat ellátására létesített korábbi jogviszonya keretében.

Az ügyvállalási korlát fentiek értelmében időhatár nélküli, ha az ügyvéd korábban bírónak az érintett ügy intézésében részt vett. Ez a Be. 43. § (1) bekezdés b) pontjával összhangban áll, mely szerint nem lehet védő, aki az ügyben korábban bírónak jár vagy járt el, ugyanakkor a Be. a hozzátartozóra is kiterjeszti ezen kizárási szabályt. Az EBH 2017.B.12. értelmében pedig nincs jelentősége annak, hogy bírónak korábban nem az ügydöntő határozat meghozatalában vett részt a jelenleg védőként eljáró ügyvéd.

Az Üttv.20. § (3) bekezdése értelmében pedig az ügyvédi tevékenység gyakorlója közhatalmi hatáskör gyakorlásával közvetlenül összefüggő feladat ellátására létesített jogviszonya megszűnését követő két évig nem láthat el jogi képviselőt illetve büntetőeljárásban védelmet azon közhatalmi hatáskört gyakorló szerv vagy jogutódja által folytatott közhatalmi eljárásban, amelynek a tevékenységében, valamint az irányításával vagy felügyeletével közvetlenül összefüggő feladat ellátásában e jogviszonya alapján, az annak megszűnését megelőző öt évben részt vett.

Bár nem büntető ügy kapcsán, hanem közigazgatási jogvitával összefüggésben született az Alkotmánybíróság 3/2021. (I.7.) határozata, mégis számos fontos, általában is érvényes megállapítást tartalmaz. Az Alkotmánybíróság utalt arra, hogy „az ügyvállalási korlát jogintézményének fenntartása az igazságszolgáltatás integritásának fenntartását szolgálja, amely egyaránt jelenti a külső és a belső befolyástól mentes, pártatlan és tárgyilagos eljárás biztosítását. Az igazságszolgáltatás integritását nemcsak családi, hozzátartozói kapcsolatok, hanem egyéb külső, belső befolyásoló tényezők is érinthetik, amelyek bírósági perben veszélyeztethetik az ítélezés, illetve a hatósági ügyben a hatósági döntéshozatal pártatlanságát, tárgyilagosságát.”

A tisztességes eljárás (fair trial) az Alkotmánybíróság szerint „olyan minőség, amelyet az eljárás egészének és körülményeinek figyelembevételével lehet csupán megítélni. Ezért egyes részletek hiánya ellenére éppúgy, mint az összes részletszabály betartása dacára lehet az eljárás méltánytalan vagy igazságtalan, avagy nem

tisztességes.”²⁷ Az Alkotmánybíróság gyakorlata értelmében a tisztességes eljáráshoz való jog tartalmát kitöltő ún. részjogosítványok egyike az is, hogy az eljárásban biztosítva legyen a fegyverek egyenlősége.²⁸

Hangsúlyozva, hogy az Alkotmánybíróság a 3/2021. (I.7.) határozatában az Üttv. 20. § (5) bekezdése alapján közigazgatási jogvita kapcsán tett megállapításokat, mégis fontosnak tartom az alábbi hivatkozásait rögzíteni, melyek általános érvényűek.

Az Alkotmánybíróság kifejtette: „az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdése mindenkinek alapvető jogot biztosít ahhoz, hogy az ellene emelt vádról, vagy valamilyen perben a jogairól és kötelezettségeiről törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, észszerű határidőn belül döntsön.” Visszautal ezen határozatában az Alkotmánybíróság a 67/1995. (XII.7.) határozatában foglaltakra, mely szerint, „[a] pártatlan bírósághoz való alkotmányos alapjog az eljárás alá vont személy iránti előítéletmentesség és elfogulatlanság követelményét támasztja a bírósággal szemben. Ez egyrészt magával a bíróval, a bíró magatartásával, hozzáállásával szembeni elvárás, másrészt az eljárás szabályozásával kapcsolatos objektív követelmény: el kell kerülni minden olyan helyzetet, amely jogos kétséget kelt a bíró pártatlansága tekintetében.”²⁹

Az Alkotmánybíróság a jelzett 3/2021. (I.7.) határozatában utal az EJEB által alkalmazott ún. kettős tesztre, amely szerint „a szubjektív teszt keretében az eljáró bíró személyes magatartását, vagyis azt vizsgálja, hogy volt-e az eljárás során olyan megnyilvánulása, amelyből a pártatlansága hiányára lehet következtetni. Az objektív megközelítés pedig annak vizsgálata, hogy volt-e objektíve igazolható oka a pártatlanság hiánya feltételezésének (ABH 1995,346,348), vagyis az adott szabályozás biztosítja-e a pártatlanság követelményét, ideértve azt is, hogy az eljárás a közösség, elsősorban a jogkeresők oldaláról nézve objektíve nem támaszthat kételyeket a pártatlanságot illetően. [20/2005. (V.26.) AB határozat, ABH 2005,202,225,226.,32/2002. (VI.04.) AB határozat, ABH 2002,153,161;17/2001. (VI.01.) AB határozat, ABH 2001,222,227-228]”.

Az Alkotmánybíróság a 3/2021. (I.7.) határozatában kifejti azt is, hogy amennyiben a kizárási szabályok csak a bírók, az ülnökök, a jegyzőkönyvvezetők, illetve a tanúk, szakértők vonatkozásában érvényesülnek, és a felek képviselőire — védőkre — nem vonatkoznak, úgy az igazságszolgáltatás integritásvédelmének pajzsán, így az ügyvédi hivatást érintően fennálló közbizalom alkotmányos értékén keletkezne olyan rés, mely veszélyeztetné a tárgyilagos, pártatlan ítélezést, azaz a bíró szakmai, ítélezéskénti függetlenségét, amely végső soron a felek érdekeit, az igazságos és törvényes jogállami ítélethozatalt szolgálja.

Az Alkotmánybíróság fenti határozata tükrében is álláspontom szerint túlságosan megengedő az Üttv.20. § (3) bekezdése szerinti kétéves ügyvállalási korlát egy volt bíró, de egyébként volt ügyész esetében is. Fentiekben már volt szó róla, hogy el kell kerülni minden olyan helyzetet, amely jogos kétséget kelt a bíró pártatlansága

²⁷ 6/1998.(III.11.) AB határozat, ABH 1998,91,95

²⁸ 2/2017.(II.10.) AB határozat

²⁹ ABH 1995,346,348

tekintetében és hogy ez a szabályozással szembeni objektív körülmény is. Számomra nem világos az sem, hogy miért éppen két év az időbeni korlát, miért nem három év, ha már az (5)-(6) bekezdés a korábbi munkáltatóval szembeni ügyvédi tevékenység, illetve a kamarai jogtanácsos és jogi előadó esetében ekként rendelkezik.

Azt gondolom, hogy azon az illetékességi területen, ahol egy bíró korábban eljárta, a későbbi védői tevékenysége kapcsán szigorúbb szabályoknak kell érvényesülnie, hosszabb ügyvállalási időbeli korláttal. Azt is gondolom, hogy ez hatékonyabban szolgálná, hogy egy bíró magatartása egy külső szemlélő szempontjából objektíve ne támaszthasson aggályokat a pártatlanság tekintetében akkor, amikor olyan ügyet tárgyal, amelyben védőként egy nem is olyan régen még bíróként tevékenykedő kollégája vesz részt. Fenntartom ezt akkor is, ha egyébként afelől nincs kétségem, hogy az eljáró bíró személyes meggyőződésének kérdése (szubjektív teszt) fel sem merül, azaz, hogy elfogult lenne.

A hosszabb ügyvállalási korlát elejét vehetné egy sor támadásnak, mely a sajtóban is megjelenik időnként, ahol megkérdőjelezi egy-egy ügyben az eljáró tanács elfogulatlanságát, pártatlanságát.

4. Kizárt bíró eljárásának hatálya

Védői hivatkozásokban gyakran megjelenik bíró kizárása esetén, hogy a korábban eljárta bíró által lefolytatott bizonyítás anyaga bíróváltást követően nem használható fel. Azonban a Kúria döntése értelmében ennek nincs akadálya.

A közvetlenség elve napjainkban erősen korlátozott értelemben van jelen a büntetőeljárásban a bírósági bizonyítás szabályai körében. A bírói meggyőződés kialakulásához általában döntő jelentősége van annak, hogy a bizonyítást lefolytató bíró, vagy bírói tanács közvetlenül észlelje az előtte lefolytatott bizonyítás eredményét. Esetenként előfordul, hogy a bíróság tanácsa csak részben folytatja le a bizonyítást, majd eredményes elfogultsági indítvány miatt kizárják az eljárásból. Ilyenkor a Kúria gyakorlata szerint nincs jelentősége, hogy a tárgyalás egy részét az elfogultsága miatt kizárt bíró folytatta le. A kizárt bíró ugyanis az ítélet meghozatalában nem vesz részt, a tárgyalás pedig a bíró személyében történt változás miatt megismétlésre kerül. Az előző tárgyaláson felvett bizonyítás érvényét az sem rontja le, hogy a tárgyalást a bizonyítási anyag ismertetésével meg kell ismételni. Az elfogultsága miatt kizárt bíró által felvett bizonyítás érvényét nem érinti, ha a tárgyalás megismétlésére a korábbi tárgyalás anyagának ismétlésével kerül sor.³⁰

A Be. 608. § (1) bekezdés b) pontja szerint a másodfokú bíróság nem ügyszóval végzésével hatályon kívül helyezi az elsőfokú bíróság ítéletét, és az elsőfokú

³⁰ Elek Balázs: A „mérgezett fa gyümölcsének elve” a hazai és a strasbourgi joggyakorlat tükrében Magyar Jog 2018. 2. sz. 102.o.; Hati Csilla: Egy eltűnt alapelv a közvetlenség a büntetőeljárásban in: Elek Balázs, Miskolci Barna (szerk.): Úton a bírói meggyőződés felé: A készülő büntetőeljárás törvény kodifikációja Debrecen: Printart-Press 2015. 159-177.o., Kúria Bfv.III.1.483/2015/5. sz.

bíróságot új eljárásra utasítja, ha az ítélet meghozatalában a törvény szerint kizárt bíró vett részt.

A 2020. évi 323-as eseti döntés értelmében a pártatlanság követelménye azt hivatott elősegíteni, hogy az ítélező bíró az ügyben részt vevő felekkel szembeni elfogultságtól vagy előítéletektől mentesen bírálja el az ügyet és hozza meg döntését. A pártatlanság elve érvényesülésének vagy érvényesíthetőségének hiánya az önkényes döntéshozatal veszélyét rejt magában. Az ügyek tárgyilagos megítélése abban az esetben garantált, ha a bírák képesek kizárólag az ügy tényeit, a tények alapjául szolgáló bizonyítékokat, valamint a tények megítéléséhez szükséges jogszabályokat elszigetelten vizsgálni és értékelni. Minden olyan körülmény, amely ezeken kívül esik és egyúttal a felekhez, vagy magához az üggyhöz kapcsolódik, azért sodorja veszélybe az adott ügy tárgyilagos elbírálását, mert képes befolyásolni a bíró mérlegelési tevékenységét. Az eseti döntés szerint az elfogult, azaz kizárt bíró eljárását orvosolni kizárólag az ítélet hatályon kívül helyezésével lehet, a kérdéses részek mellőzése nem orvosolja az abszolút eljárási szabálysértést.

Fentiekből az következik, hogy a kizárt bíró eljárása hatálytalan, az a Be. 608. § (1) bekezdés b) pontjában foglalt jogkövetkezménnyel jár, azaz az ítéletet hatályon kívül kell helyezni.

Álláspontom szerint adódik a kérdés, hogy akár részt vett a kizárt bíró az üggydöntő határozat meghozatalában, akár nem, miért is használható fel az általa felvett bizonyítás anyaga később? A Be. 608. § (1) bekezdése miatti hatályon kívül helyezést követően sem zárják ezt ki a megismételt eljárásra vonatkozó szabályok, míg ha az üggydöntő határozat meghozatala előtt kerül sor a bíró kizárására, ez a Kúria fent jelzett határozata értelmében ugyancsak lehetséges.

Tovább gondolva a kérdést — nem éppen azért került sor a bíró kizárására vagy azért minősült a bíró kizártnak mert annak szubjektív vagy objektív oka volt és az ügy tárgyilagos elbírálását ez a helyzet veszélyeztette? A pártatlan, elfogulatlan ítélezést nem az szolgálná inkább, ha ilyen esetekben nem lehetne felhasználni a kizárt bíró által felvett bizonyítás anyagát, még ha az nem is szolgálná az időszerűség követelményét? A vádlott és védelem oldaláról nézve valóban visszas, hogy ha egy relatív elfogultsági okra alapított kizárás iránti indítványuk eredményes, a bíró kizárására sor kerül, később bíróváltást követően éppen ennek a bírónak a korábbi eljárása során felvett bizonyítás anyaga kerül teljeskörűen felhasználásra, a tárgyalás korábbi anyagának megismétlésével.

5. Záró gondolatok

Az objektív körülményekhez társuló, valamint a rendes és rendkívüli perorvoslatokkal kapcsolatos kizárási okok rendszerint az ügy iratai alapján könnyen tisztázhatóak. A Be. szabály anyaga világos, és az a 21/2016. (XI.30.) és a 34/2013. (XI.22.) AB határozatokkal is összhangban áll.

Fontos azonban kitérni arra is, hogy az objektív kizárási ok okozhatja annak felvetését is esetenként, hogy az etikai szabályok sérülhettek. A régi Be. idején megtörtént eset:” Egy járásbírószágon folyamatban lévő ügyben a járásbírószág

elnökének közeli hozzátartozója elfogadta az ügyvédi meghatalmazást, ezzel kizárta az ügy elbírálásából ezt a járásbírószágot. A kijelölés folytán eljáró másik járásbírószág előtt az új meghatalmazott védő meg sem jelent, helyettest küldött, majd a második érdemi tárgyaláson, amelyen ügydöntő határozat is született, a vádlottnak már új meghatalmazott védője volt.”³¹ Nyilvánvaló, hogy ilyen és hasonló esetben az ügyvédi hivatás etikai szabályairól és elvárásairól szóló 6/2018. (III.26.) MÜK szabályzat mindenképpen irányadó.

Fentebb már hivatkoztam arra, hogy a rendes bíróságok gyakorlatára vonatkozóan megállapítható, hogy a strasbourgi esetjog egyre inkább visszatükröződik a bíróságok ítéleteiben és a felsőbb bíróságok útmutatásaiban.³² Ez igaz a bíró kizárása kapcsán felmerülő vitás kérdésekre is.

Az objektív bíró kizárási okok alapvetően nem, ugyanakkor a relatív elfogultsági okra alapított bíró kizárási szabályanyaga még mindig számos bizonytalanságot eredményez a gyakorlatban. A pozitív jogban azonban a jogirodalom és a joggyakorlat által közvetített megoldási javaslatok eddig is és ezután is tért nyerne, melyek az egységes gyakorlatot szolgálják.

Irodalomjegyzék

- Elek Balázs: A jogirodalom által közvetített jogtudomány és a büntető ítélkezés. Bódig Máttyás-Zódi Zsolt(szerk.): A jogtudomány helye, szerepe és haszna; tudomány módszertani és tudományelméleti írások, MTA Jogtudományi Intézet-Opten Informatikai Kft. Budapest, 2016.
- Büntetőeljárás jog I-II. Kommentár a gyakorlat számára. Márki Zoltán: A bíró kizárási okai. Szerkesztő: Belegi József, Hvgorac Lap-és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2018.
- Karácsony Dávid: Ki van zárva! Az alkotmányos büntetőeljárás az 1973-as Be. kizárási szabályai alapján. Közjogi Tükör. 1.sz. 2019.
- Kovács Csaba: A bíró kizárási okai néhány kérdése=A munkát nem lehet eltitkolni: tiszteletkötet Tremmel Flórián professor emeritus 75.születésnapjára. Pécs:Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar, 2016
- Cziné Ágnes: Tükörkép a bírói függetlenségről és pártatlanságról az Alkotmánybírószág gyakorlatában. Alkotmánybírószági Szemle 2.szám 2018.
- 21/2016. (XI.30.) AB határozat, 34/2013. (XI.22.) AB határozat
- Szabó Krisztián: Egy évtized a letartóztatás történetéből. Magyar Jog 2022.4.sz.
- Csomós Tamás: Ösztűz alatt a bíró kizárási okokra vonatkozó szabályok: egy alkotmánybírószági döntés nyomán. Ügyvédek Lapja. 56.évf. 2017/2.sz.
- Ficsór Gabriella: A bíró kizárási okai gyakorlati tapasztalatai. Büntetőjogi Szemle 2017/2.sz.
- Panyik Tibor Magyarország elleni ügye (12748/2006. számú ügy).

³¹ Ficsór Gabriella i.m.70.o.

³² Uitz Renáta: Nemzetközi emberi jogok és a magyar jogrend IN Jakab András – Gajdusчек György (szerk.): A magyar jogrendszer állapota MTA TK JTI Budapest 2016. 200.

- Uitz Renáta: Nemzetközi emberi jogok és a magyar jogrend IN Jakab András – Gajdusчек György (szerk.): A magyar jogrendszer állapota MTA TK JTI Budapest, 2016.
 - Debreceni Ítéltábla Bnyf.II.169/2014/2. dr. Szabó Krisztián: Az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélezési gyakorlatának hatása a magyar büntetőeljárás törvényre Pro Futuro 2017/1. szám.
Nagy Anita: Az emberi jogok és a büntetőeljárás kapcsolata I. rész Sectio Juridica et Politica, Miskolc, Tomus XXVIII. 2010.
 - Elek Balázs: A „mérgezett fa gyümölcsének elve” a hazai és a strasbourgi joggyakorlat tükrében Magyar Jog 2018. 2. szám. Hati Csilla: Egy eltűnt alapelv a közvetlenség a büntetőeljárásban in: Elek Balázs, Miskolci Barna (szerk.): Utón a bírói meggyőződés felé: A készülő büntetőeljárás törvény kodifikációja Debrecen: Printart-Press 2015. Kúria Bfv.III.1.483/2015/5. szám
 - Uitz Renáta: Nemzetközi emberi jogok és a magyar jogrend IN Jakab András – Gajdusчек György (szerk.): A magyar jogrendszer állapota MTA TK JTI Budapest 2016.
 - Csizmadiáné Pethő Tímea: A bíró kizárásának szabályai az új büntetőeljárásról szóló törvény tükrében.Jura.26.évf.2020/4.sz.
-
-